ئەو شیعرانەی
لە داهێنانێكیان زیاتر تێدایە

(pp. 17-30)

عەبدوڵڵا خدر مەولوود
زانكۆی سەلاحەددین / كۆلێژی پەروەردە- بەشی كوردی
Abdullakhdq1950@yahoo.com

مێژووی وەرگرتن:٢٠١٣/٨/١٣
مێژووی پەسەندكردن:٢٠١٣/١٢/٢٣

پوختە

ئەم باسە، (ئەو شیعرانەی لە داهێنانێكیان زیاتر تێدایە) بابەتێكی تازە لە دنیای شیعری كوردیمان دەور دەكاتەوە، كە تا ئێستا لەبوارەكانی نووسین و لێكۆڵینەوەدا هیچ باسی لێوە نەكراوە. لەم باسە نموونەی شیعری (٩) شاعیر وەرگیراوە، كە هەریێكەو لەسەردەمی خۆی بەرهەمەكەی بڵاوكردۆتەوە (شاعیرمان هەیە لەو مەجالە هونەرییە كاری زیاتر كردووە، نموونەی زیاتری وەرگیراوە).

نووسینی شیعر (ئەگەر شیعر بێت) خۆی لە خۆیدا هونەرێكی پڕ لە داهێنانە، ئەگەر شاعیر تواناو سەلیقەی زیاتری ئەوەی هەبێت، دەتوانێ لە بەرهەمەكانیدا زیاد لە هونەرو داهێنانێك پێشكەش بكات. هەر ئەو لێزان و لێهاتوەیەیان، شاعیری سەركەوتوو بتوانێ بەكەرەسەی ئاسایی (وشە + ئەزموون) نەمریی و جاویدانی بە بەرهەمەكانی ببەخشێ. بۆ كەرەسە شیعرییەكانی ئەم باسە، شاعیرەكان پێش وەخت نەخشەو پلانیان بۆ داڕشتووە، هەر بۆ ئەوەی لە سەر هەمان ئەو نەخشە و پلانانە هەنگاوەكان هەڵێنن و بەرهەمەكە پوخت و بێ كەم و كووڕیی لە دایك ببێت و دەستڕەنگینیی خۆیان نیشان بدەن. شاعیرەكانمان هەردەم لە هەوڵی ئەوەدابوون، چەند گوڵە گەنمێك بخەنە سەر خەرمانی شیعری كوردیمان و پەرە بە هونەرەكانی شیعریی بدەن و بەرەو پێشەوەی ببەن، هەر بۆ ئەوەی خۆیان لە داهێنانەكان نزیك بكەنەوە.

١- پێشەكی

پاش بەدوا داچوونی، ئەو یەك دوو شیعرەی، دەمێك بوو لە ناو مێشكم دەخولانەوەو تایبەتمەندی خۆیان هەبوو. دوای سۆراغ و پشكنین، بە لاپەڕەكانی دیوانی شیعری كوردی، كۆمەڵە شیعرێكی هاوشێوەیانم دۆزییەوە، كە زانیم بایی ئەوە دەكەن باسێكیان لەسەر بنووسم، ناوی خوای گەورەم لێهیناو ئەوەی لەبەر دەستدایە لێیهاتە بەرهەم.

ئەم باسە كۆمەڵە دەقێكی شیعری دەور دەكاتەوە، كە نموونەكانی لە (٩) شاعیر وەرگیراون. دەقەكان لەو جۆرە شیعرانەن كاری زیادیان لەسەر كراوە و بەرهەمێكن نەخشە و پلانی پێش وەختەیان بۆ ئامادەكراوە، ئەگەر چی بەژمارە كەمن، بەڵام شیعری تایبەت و ناوازەن.

وەك نموونەی شیعریی، هەموو دەقەكانمان تۆماركردووە، هەر بۆ ئەوەی ئەو تایبەتمەندییەی هەیانە لە دەستی نەدەن، داهێنان و باڵادەستیی شاعیرەكانمان باشتر پێش چاو بخرێن.

بۆ شیعرەكانیش ئێمە تەنیا قسە لەو لایەنانە دەكەین كە پەیوەستن بە مەبەست و كرۆكی بابەتەكەو ئەو جۆرە شیعرانە. هەوڵ و كۆششی شاعیرەكانمان و غەمخۆرییان بۆ بەرەو پێش بردنی شیعری كوردیمان و هونەرەكەی بێ سنوور بووە. دواتر هەر سێ كورتەی باسەكە (كوردی عەرەبی، ئینگلیزی) تۆمار كراون، لیستی سەرچاوەكانیش بەپێی پیتی ئەبجەدی ڕیزكراون.

٢- دەستپێك

ئەگەر بۆ سەرەتاكانی قۆناغی شیعری كوردیمان بگەڕێینەوە، وەكو (هونەری شیعر) و بەهەر چوار لەهجەكەی، تەماشا دەكەین، هەموو شاعیرەكان هەنگاوەكانی یەكتر تەواودەكەن و پێ بە پێ ئەفراندن و داهێنانەكانیان تۆماركردووە، هەموو جۆرە گۆڕانێكیان وەرگرتووەو شیعری كوردییان بەرەو پێش بردووەو تا بەم ڕۆژەیان گەیاندووە. هەوڵ وكۆششی شاعیرەكانمان لەو بوارەدا نیشاندەدەین:

- باباتاهیری هەمەدانی: هونەری چوارینی (ڕوباعی) هێناوەتە ناوەوە.
- مەلای جزیری: (بۆ یەكەم جار) هونەرەكانی غەزەل و قەسیدە، موستەزادێك (بە زمانی عەرەبی)، دوو شاعیر پێكەوە یەك شیعر بنووسن (فەقێ تەیران، میر عیمادوددینی جزیری)،

هێناوەتە نێو دنیای شیعری کوردی(*).

– خانی: چیرۆکە شیعری نووسیوە.

– نالی: یەکەمین شاعیری کوردە، بە لەهجەی کرمانجی باشوور شیعری کردبێتە پیشە. ئەویش لەپاڵ غەزەل و قەسیدە، موستەزادێکی بە کوردی نووسیوە، نامەی شیعریی و دەقێکی شیعری کوردی بە ڕێنووسی عەرەبی تۆمارکردووە، یەك تاکە دێڕیشی هەیە.

– سالم: لە هونەرەکانی شیعردا، تەرجیع بەند، وەلامە شیعر، پێنج خشتەکیی هەیە.

– مەولەوی: لەگەڵ شاعیرانی پێشە خۆی بە (لەهجەی گۆران) کێشی خۆماڵی (پەنجەو بڕگەی نەتەوەییان بەکارهێناوە). لەم باسە، نموونەیێکی زۆر ناوازەی وەکو نموونە وەرگیراوە. نامەی شیعریشی زۆرە.

– مەحوی: بۆ دنیای سۆفیگەریی زۆر بەرهەمی نووسیوە، قەسیدەی زۆر درێژی هەیە.

– حەمدی: تەرجیع بەندی زۆرە، سەروای دەگمەنیشی هەیە.

– بێخود، قانیع، هەرشەمی: بە زمانی ناتەواو واتە (قسە کردنی نائاسایی، لاڵەپتانیٚ)، دەقی شیعریان نووسیوە و نموونەکان لەم باسەدا پیشاندراون.

– قانیع: شیعرێکی بیٚ نوختەی هەیە.

– دەشتی، موخلیس، عەونی هەر یەکە و دەقێکی سەرنج ڕاکێشیان تۆمار کردووە.

– دڵزار: بە چوار نیوە دێڕ، هونەرێکی (مورەببەعی) ئەنجامداوە.

سەرەتا داهێنانەکەی نالی شرۆڤە دەکەین:

غەزەلەکە بە ڕێنووسی عەرەبی:

نالی دەڵیٚ:[1]

دَرُونـِـي لـِـدارِ الشَـارَزورِ وَ بَــرْدِهِ كَفـرمـيسْـكِ گرمِـهِ إلـى آوِ سَــرْدِهِ
تَــرى وَردَهُ قوتَــا و جُـوتَــا و سـايَقـا فَيـاقُـوتَتِي مِــنْ جُـوتِـهِ ثُـمَّ فَــرْدِهِ
تَــرى عينـةَ الابــدانِ مِـنْ خـاكو خولـهِ تَــرى مَنْـدَلَ الاوراق مِـنْ تــوز و گـرْدِهِ
تَــرى دَشْـتَـةَ بِـالـوَرد كـانَت بَـهَشْـتَـةَ نَـمُ الـوَردِ بـارانٌ عَلــى خــاك و بَــرْدِهِ
شَواني (سَلَيماني) صَباي (پيرمَسورەكَيْ) كَـواني (قـرەطاغ) و هَـواي (دارِ زَرْدِ)هِ
كــأَنَّ كَـنـارَ أرضـه آسْـمـانَـهُ لِـبَـرْزِي و دوُري، سَـبْـزِيٌ عَــرْدِهِ
امـا سَـرچِنـارٌ عَيْنـي جـارِيَـةٌ لَـهُ أمّـا تـانْجَـرو قَـدْ صـارَ مَجْنون هَـرْدِهِ
فَبـاغـاتُـه داغـاتُ جَـرگ الشَـقايِقِ فَـوا دَرْدَتــي مِـنْ خـارِ خـارِ لِـوَرْدِهِ
وَكَـمْ نـالَ (نـالي) مِنْ شَـفا سـاقيانه شِـفاً هَـلْ شَـفا مَـنْ نـالَ (نـالي) بِـدَرْدِهِ

ل ١٢٥

غەزەلەکە بە ڕێنووسی کوردی:

دەروونی لیداریلشارەزووری وە بەردیهی کە فرمێسکی گەرمیهی ئیلا ئاوی سەردیهی
تەرا وەردەتەن قووتەن وە جووتەن وە سایقەن فەیاقووتەتی مین جووتیهی سوممە فەردیهی
تەرا عەینەتەلئەبدانی مین خاکو خۆڵیهی تەرا مەندەلەلئەوراقی مین توز و گەردیهی
تەرا دەشتەتەن بیلوەردی کانەت بەهەشتەتەن نەمولوەردی بارانون عەلا خاك و بەردیهی
شەوانی سلێمانی، سەبای پیرمەسوورەکەی کەیوانی قەرەداغ و هەوای داری زەردیهی
کەئەننە کەنارە ئەرزیهی ئاسمانەتون لە بەرزی یو دووری وە سەبزی یی عەردیهی
ئەما سەرچنارون عەینی جارییەتون لەهو ئەما تانجەرۆ قەد ساڕە مەجنوونە هەردیهی
فەباغاتوهو داغاتو جەرگیلشەقاییقی فەوا دەردەتی مین خاری خارین لیوەردیهی
وەکەم نالە (نالی) مەن شەفا ساقیانیهی شیفا هەل شەفا مەن نالە (نالی) بیدەردیهی

ل١٢٤

ئەو شیعرە (٩) دێڕییەی نالی بە هەر دوو ڕێنووسی عەرەبی و کوردی تۆمار کراون، هەر بۆ ئەوەی بالاّ دەستی و داهێنانەکان ئاشکراتر خۆیان بنوێنن. (نالی بەئانقەست ئەم شیعرەی داناوە، لێکدانەوەیێکی ئەندازیاری بەکارهێناوە بۆ هۆنینەوەی، ویستوویەتی شارەزایی خۆی لە شیعردانانندا بخاتە ڕوو).[٢]

پیشەکاران بەرهەمەکانیان دەستڕەنگینیان پێوە دیارە. (نالی لەم پارچە شیعرە نایابەیدا، کە چ لەبارەی دەوڵەمەندی سۆزو چ لەبارەی تەکنیکی هونەرییەوە، پێشەنگەو بەر لەو چەشنی لە کوردیدا نەبینراوە).[٣] بەلاّم ئەوەی تێبینی دەکرێ لەو چاپەی دیوانی نالی، بەتایبەتی ئەو پارچە شیعرەی، بە ئاقارێکی وا بردراوە درزەکان بەرەو لاوازییان بردووە، تەنیا دوو خاڵی گرنگ پێش چاو دەخەین:

١ – دەنگی (ئە، ە) وەکو پیتی سەروا لەشوێنی دەنگی (هیٚ) دانراوە، کە ئەمەش هەڵەیێکی یەکجار زەقە، دەبا لێکۆڵەران هەست بەوە بکەن.

٢ – گویٚ نەدراوە بەجۆری خوێندنەوەی وشەی سەرواکان لەو شیعرەداو بۆیە لەگەڵ کۆمەڵەی پیت و دەنگی (ی) دانەنراوەو دابڕێنراوە، ئەم لادانەی بۆتە هۆی ئەوەی کێشی شیعرەکە تێکبچیٚ و جیاوازی و بۆشاییێکی گەورە دروست بکا.

(ئە، ە)   (ە)   (هی)

کورد دەمێکە ئەمەی براندۆتەوەو دەڵیٚ: (فرە دۆشاوێك، بۆ دایکی پاشا دەبیٚ چ قیمەتێکی هەبیٚ).[*] دانان و ئەفراندنی ئەو جۆرە شیعرانە، بۆ یەکێکی وەکو نالی دەبیٚ چەند کارێکی ئاسان بووبیٚ، بە دەلیلی ئەوەی وشە و واتا لەبەر دەستی نالی وەکو هەویر یا قوڕی پیشەسازیی وابووە. (شیعرەکە هەرچەندە دەستکردە، بەلاّم لەڕووی هونەرییەوە لە داهێنراوە بەرزەکانە).[٤]

نالی ئەم شیعرەی لەسەر کێشی تەویلی هەشت هەنگاوی مەقبووز داناوە:

(فعولن   مفاعیلن   فعولن   مفاعلن) ×٢

بەپێی ئەو خشتەیەی نیشاندراوە[٥]، ئەم تاکە شیعرە، تاکە شیعرێکی کوردی تاقانەیە لەسەر ئەم کێش و قاڵبە دامەزرابیٚ. واتە: ئەم شیعرەی نالی یەکەم شیعرێکە لەسەر کێشی تەویل دانرابێت.

من وای بۆ دەچم، لەبەر ئەوەی ئەم شیعرە بە ڕێنووسی عەرەبی و (سەر و ژێر و بۆر) نووسراوە، بۆیە نالی ئەم کێشە زۆر دەگمەنەی بۆ بەکار هێناوە.

مەولەوی دەڵێ:[٦]

وەهارەن، سەوزەن، ئاوەن، سەرکاوەن هاژەی وەفراوان، شاخەی شەتاوان
ساقی یەن، بادەن، نەسیمەن، بادەن بولبول جە دەورەی گوڵان ئازادەن
بەزمەن، شادی یەن، عەیشەن، نیشاطە ن کەیفەن، شۆخی یەن، شەوقەن، حەیاتەن
سەنگەن، کۆسارەن، سەرکووەن، هەردەن خەمەن، مەینەتەن، زوخاوەن، دەردەن
هیجرەن، دووری یەن، عیجزەن، فیراقەن واوەیلا و شینەن، ناڵەی عشاقەن
سەبزەن، سۆسەنەن، نەورۆز گوڵانەن کەمەرەن، هەردەن، ملەن، کەڵانەن
صەرعی یەن، شەیدان، نەجدەن، مەجنوونەن مەزاقەن، جامەن، پیاڵەی هوونەن

ل٤٩٢

مەولەوی بۆ نووسینی ئەم شیعرە (٧) دێڕییەی، چەندان کاری تایبەتی بۆ ئەنجامداوە، هەر بۆ ئەوەی وای نیشان بدا، کە ئەو پارچەیە زیاتر لە داهێنانێکی تێدایە.

بۆ نووسینی ئەم شیعرەی، دیارە مەولەوی پێشین نەخشەی بۆ ئەنجامدانی شیعرێکی لەم جۆرەی داڕشتووە. ئەم جۆرە داهێنانە لە شیعردا لێزانین‌و وەستایی‌و ئەزموونی زۆریان گەرەکە. ڕەنگ‌و بۆیەو جوولەکانی تابلۆکانی نێو دێڕەکانی واخۆیان نیشاندەدەن، کە ئەو پارچە دانسقەیە زیاتر لە داهێنانێکی تێدایە.

پێکهاتەی کێشی بڕگەیی و قاڵبی ئەو شیعرەو دووبارە بوونەوەی لە دروستکردنی ئاوازو ئاهەنگی ناوەوە و دەرەوەیدا، لەو دوو خشتەیە پێش چاو دەخەین کە بڕگەی نیوە دێڕەکانمان نیشانداوە:

دێڕی / ١	٢+٣	٣+٢	٣+٢	٣+٢
دێڕی / ٢	٢+٣	٢+٣	٣+٢	٣+٢
دێڕی / ٣	٣+٢	٣+٢	٣+٢	٣+٢
دێڕی / ٤	٣+٢	٢+٣	٣+٢	٢+٣
دێڕی / ٥	٣+٢	٣+٢	٢+٣	٣+٢
دێڕی / ٦	٣+٢	٣+٢	٢+٣	٣+٢
دێڕی / ٧	٢+٣	٣+٢	٢+٣	٢+٣

ئەم خشتەیەش دووبارە بوونەوەی قاڵبی کێشەکانە:

٢ + ٣	٣ + ٢	←	(٣) جار
٣ + ٢	٣ + ٢	←	(٦) جار
٢ + ٣	٢ + ٣	←	(٢) جار
٣ + ٢	٢ + ٣	←	(٣) جار

ئەگەر بە وردیی تەماشاییێکی تەشکیلەی کێشەکەی بکەین ئاشکرا دیارە هونەرێکی وای تێدا خەرجکراوە، ببێتە هۆی ئەوەی ئاواز و ئاهەنگو ترپەییێکی زۆر خۆش بە دێڕەکان ببەخشێ. بە دووبارە بوونەوەی بڕگەی وشەکانو پاشان نیوە دێڕەکانو سەرنجدانێکی وردی هەر دوو خشتەکان بۆمان دەردەکەوێ، مەولەوی چ باڵا دەستو وەستاییەکی نواندووە بۆ ئەنجامدانی یا داهێنانی ئەو شیعرەی.

وردە کارییەکانی ئەم شیعرە لەم خاڵانەی خوارەوەدا چڕ کراونەتەوە:

شیعرەکە حەفت دێڕە و هەر نیوە دێڕێکی لە چوار وشە پێکهاتووە: (١٤×٤) = ٥٦ وشە.

کێشی شیعرەکە هەمووی (٥ + ٥) بڕگەیە.

سەرواکەی: جوت سەروایە (مەسنەوی) یە.

لەنیوە دێڕی دووەمی، دێڕەکانی (٢، ٥) یەك جا (جە) وەکو ئامرازی پەیوەندی و جارێکیش (واو) ێکی پەیوەندی بەکارهاتوون.

هەموو وشەکانی، جگە لەسەرواکەی خۆی بە سەروای ناوەوە لێك گرێدراون لە (٨) حاڵەتدا نەبێت: نیوەی دێڕی دووەمی (١، ٢، ٥، ٧). نیوەی دێڕی یەکەمی دێڕی (٦). بەواتاییێکی تر: (٥٦ – ٨)= ٤٨

بێخود دەڵێ:(٧)

کا کا کابرا شە شەو و ڕۆژ خە خەریکی بەزمە خە خە خەڵقیش لە لەداخا ئە ئەکاتن شیوەن
تۆ تۆ وا لە لەبەرتا سە سە سەڵتەی حەڵەبی مممن وا لە لەبەرما پا پا پاڵتۆی جەرمەن
مممن هەم نە نەخۆشم چە چە چەشنی تۆ تۆ تۆ تۆ تۆ هەم نە نەخۆشی چە چە چەشنی مممن

ل١٤٧

ئەم پارچەیە سێ دێڕە و بە شێوەی قسەکردنی لاڵ وتراوە. لەبەر جیاوازیی سەروای هەردوو نیوە دێڕی یەکەم، لە هونەری شیعرییدا بە پارچە (قیتعە) دیاری دەکرێت. ئەم پارچەیە لەسەر کێشی (ڕەمەلی هەشت هەنگاوی مەخبوونی ئەسلەم)ە:

(فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فع لن)×٢(٨)

هاوشان لەگەڵ بێخوددا، دوو شاعیری تر کە لەم باسە نموونە شیعرەکانیان لە شوێنی خۆیاندا تۆمارکراون هەمان شت لەسەر زمانی کەسێکی لاڵو پت نووسراون،

– قانیع لە (شیعری تور).

تور: واتە لاڵەپتە، کەسێ نەتوانێ بەڕەوانیی وشەکان دەرببڕێت.

– هەرشەمی لە (لاڵەوانیی)

بەڵام لەبەر نەبوونی مێژووی نووسینیان نازانین کامە شاعیر بۆ ئەو هونەرە دەسپێشخەر بووە.

بێخود لەوسێ دێڕەیدا، بەزمانی یەکێك قسە لەگەڵ یەکێکی تر دەکا، هەردووکیانی بە نەخۆش لە قەڵەمداوە لەبەر ئەو هەڵس‌وکەوتە کۆمەڵایەتییانەی ئەنجامیانداوە.

قانیع دەڵێ:(٩)

شیعری تور

کو کو کوردم، ز زوانم، لە لە لاڵە، تە تەواو نە نە نەزانی، مممالی، کککردم، خ خراو
ر ڕەفیقم، سسواری، ببباون و منیش ر ر ڕۆژی، مە مە مەیدان، کککەر دێنمەتاو
بۆ نەجاتی هو هو هۆزم، لە لەباتی تتفەنگ سسیواك و ر ر ڕیش و کە کە کەشکۆڵی شکاو

لــه لــه‌لای خــۆم مــه مــه‌لام و نــه نــه نــه‌مزانی شــتیٚ غه‌یری باسی مه مه مارو، قه قه قه‌ورو، حه حه‌ساو
فه فه فیتره و، زه زه‌كات و، یه یه یاسینی نه‌خۆش ئــه ئــه ئــاگر، جــه جه‌حــه‌نم، ببلێیســه‌ی بــه تــه‌تــاو
پـپـپـردی ســسیرات و، هــه هــه هــه‌نگوینی به‌هه‌شــت حو حو حوری ججوان و، مه مــه میوه‌ی تــه تــه‌واو
د دریــژی جــه جه‌جــالٚ و، كو كو كورتــانی كــه‌ری كو كو كوشتن مه مه‌سیح و، عه عه عه‌ســای ببنــاو
ئه ئه ئێشــك مــه منالٚ و، گــه گــه گــرتن شــه شــه‌وه هـــه هـــه هـــاڵی ژ ژنـــان و، ببببونـــی بـــه به‌چـــاو
ئــه ئه‌مانــه بــه به‌یــانم كــه كــه كــردن بــه شــیعر لــه مناڵی خــه خــه‌ریك بووم، هــه هــه‌تا بــووم بــه پیــاو
(قانعــا) شــیعرت بــه ســافی قیمــه‌ت و نــرخی نیــه تــۆ، تــه‌ماتــه كه بــه لاڵی نــاوی خــۆت خــه‌یته‌وه نــاو

ل١٦٧

ئه‌م پارچه شیعره‌(١٠) دێڕییه‌ی قانیع له‌سه‌ر كێشی (ڕه‌مه‌لی هه‌شت هه‌نگاوی مه‌خبوونی مه‌قسووره‌)

(فعلاتن   فعلاتن   فعلاتن   فعلان) ×٢

سه‌رواكه‌ی ئاساییه و له‌هه‌ر دوو ده‌نگی (١، ٩) پێكهاتووه‌. زۆر سه‌ركه‌توو بووه‌، به‌ده‌لیلی ئه‌وه‌ی پێكهاته‌ی لاڵه‌پتی‌و زارگرتنه‌كه‌ی ڕێك پێكه‌وه هاتوون، واته‌: دوو سه‌به‌بی سووك، پێش دوو سه‌به‌بی گران له‌سێ ته‌فعیله‌ی به‌رایی (فَـ عِـ لاْ تُنْ) هاتوون‌و له‌هی چواره‌م: (فَـ عِـ لاْ نْ) دوو سه‌به‌بی سووك + یه‌ك سه‌به‌بی گران + ده‌نگێكی وه‌ستاو.

وشــه و ده‌ســته‌واژه بــه‌كار هاتووه‌كــانی ئــه‌م شــیعره‌ی له‌بــه‌ر ئــه‌وه‌ی ده‌ســتبژێر كــراون ئــاوازو ترپه‌یه‌كی خۆشیانه پێ به‌خشیوه

هه‌رشه‌می ده‌ڵێ:(١٠)

لاڵه‌وانی

به‌.. به‌.. به‌ندی   ز.. ز.. زبانی   له‌.. له‌.. لالٚ بْ.. بـ.. بزانن   غه‌.. غه‌مباره و   له‌.. له‌.. لالٚ
كه‌.. كه‌.. كه‌.. كه‌..   كه‌.. كه‌.. كوردن   خۆ.. خۆیان دژ.. ژ.. من خۆن   به‌.. پــ.. پــْ .پیچیٚ   مه‌.. مه‌.. مالٚ
سه‌.. سه‌.. رسامم   فه‌.. فه‌.. وتان   د.. دڵیان ره‌.. ره شمایه   زه‌.. زه‌.. بوَن و   زه‌.. زه‌.. زالٚ
چــْ.. چــْ.. چاڵیٚ   خْ.. خْ.. خۆ.. خۆت   لْ.. لێده‌ي ده‌.. ده زانیَ   چه‌.. چه‌ند قوَڵه   چه‌.. چه‌.. چالٚ
ده‌.. ده‌بینیَ   له‌.. له داخیَ   هه‌.. هه‌رشه‌م ز.. زبانم   چ..ْ . چــْ .. چۆنه   له‌.. له‌.. لالٚ

ل٤٨

لاڵه‌وانی (٥) دێڕه شیعره‌، له‌سه‌ر كێشی (ڕه‌مه‌لی شه‌ش هه‌نگاوی مه‌خبوونی مه‌حزووف)ـه‌:

(فاعلاتن   فعلاتن   فعلان) ×٢(*)

سه‌رواكه‌ی ئاساییه و له‌هه‌ر دوو ده‌نگی (أ، لٚ) پێكهاتووه‌. شاعیر ئه‌م (ده‌سته گوڵ)ـه‌ی له‌ژێر كاریگه‌ری ڕێنووسی كۆڕی زانیاری كوردی ساڵی (١٩٧٠) تۆماركردووه‌.

لاسايی كردنەوە

قانيع دەڵێ:(١١)

كوردينـــە! ڕۆژی شـــادی يـــە، هەمـــوو دەبێنـــە هاتوچـــوو وا دەردی دڵ شوكـــور نەمـــا، شـــادی بكـــەن بـــەزوو بـــەزوو
چۆن شادی یێ لە خۆشـی دڵ، وەك جۆشـی مەنجەڵ بێتە كوڵ زوڕنـــا بـــە عاعـــا عاعەعـــا، دەهـــۆڵ بـــە بـــوو بەبـــوو
نەشـئە بخاتـــە دڵ هەمـــوو، حەيـــوانی مـــاڵ و دەشـــت و كێـــو بـــزن بـــە باببـــا بەبـــا، پەپـــوو.. پەپـــوو، پەپـــوو، بەپـــوو
پاســـاری بێتـــە جيكـــە جيـــك، قـــالاو بـــە قاقـــا قـــا قـــەقـــا مامـــر بـــە قرتـــە قرتـــە قـــرت، جـــوجكە بـــە جو جو جوجـــوو
منـــاڵ بـــە پـــش پـــش پـــش و، گـــور بـــە ميـــاو ميـــاو ميـــاو كوڕگەل بە چخ چخ چخو، سەگەل بە حو حو حو حوحوو
هەڵپـــەڕكێ كـــەر بـــە تـــەپ تـــەپو، شومشـــاڵ بـــە هـــاژە هـــاژە هـــاژ گۆرانی بێـــژ وەی وەی وەی، ســـەرچۆپـــی كـــێش بە هو هو هوو
دەفيـــش بـــە پـــەو پـــەو پـــەو پـــەوو، تاسيـــش بـــە زڕ زڕ زڕ زڕۆ دەمانچـــە تـــەق تـــەق تـــەق تـــەق و، تفـــەنگ بـــە تـــو تـــو تـــو تتـــو
ئەسپـی ســـوارە حی حی حی، هێستر بە لوشە لوشـە لوش كـــۆتر بـــە گوم گوم گوم گوم و، كەڵەباب بـــە عوعو عو عوعوو
مـــەڕۆ مـــەڕۆ بلێـــن، كـــوڕان بـــە كيـــژی نـــازەنـــين لاچـــۆ لاچـــۆ بلێـــن، كچـــان بـــە شـــەرم ئابـــڕوو
ســـوارە بـــە زرمـــە زرمـــە زرم، منـــاڵ بـــە قيـــژە قيـــژە قيـــژ عوديـــش بـــە دی دی دی دی، خۆشـــی بخاتـــە دڵ هەمـــوو
پيانـــۆ بـــە دن دان دن دن و، كەمانچـــە جی جی جی جی شـــاور بـــە فڕ فڕ فڕ فڕو، بۆقيـــش بـــە قـــو قوقـــو قوقـــوو
لەق لەق بـــە لـــەق لـــەق لـــەق لـــەق و، هـــێ هـــێ كـــەرە بە هـــێ هـــێ هـــێ (قانع) بە هەی هەی هەی هەی و، سۆفی بە هوو هوو هوو هوو

ل١٦٩

قانيع ئەم شيعرە (١٢) دێڕييەی بەناوی (لاسايی كردنەوەی) تۆمار كردووە، لەسەر كێشی (ڕەجەزی هەشت هەنگاوی مەتوی مەخبوون)ـە:

(مفتعلن مفاعلن مفتعلن مفاعلن) ×٢

سەرواكەی جووت سەروايە (مەسنەوی) يە.

ئەوەی قانيع ويستوويەتی لاساييان بكاتەوە: گيانلەبەرو شتی بێ گيانن.

گيانلەبەرەكان: أ - ١- مرۆڤـــ ٢- ئاژەڵ ٣- پەڕەوڵ ٤- زيندەوەر

ب - بێ گيانەكانە هەموويان خۆشيی و بەزم دەردەبڕن، لەوەی يان ئامرازی مۆسيقين يا جۆرە دەنگێكی سەرنج ڕاكێشن، جگە لە (دەمانچە و تفەنگ) كە ئەوانيش تەققەی خۆشييان پێدەكرێ و ترپەيێكی ڕێك و خۆش دەبەخشن.

قانيع لەو دەقە شيعرييەيدا، توانيويەتی لاسايی ئەو هەموو دەنگانە بكاتەوە وەك لەو خشتەيەی خوارەوە جۆرەكانی سەرەوە نشياندراون: (أ)

١- منداڵ: پش پش پش پش   منداڵ: قيژە قيژە قيژ

گۆرانی بێژ: وەی وەی وەی   هەڵپەڕكێكەر: تەپ تەپو

سەرچۆپيكێش: هو هو هوو   كوڕان: مەڕۆ مەڕۆ مەڕۆ

كچان: لاچۆ لاچۆ لاچۆ   سوارە: زرمە زرمە زرم

كوڕگەل: چخ چخ چخ چخ   (قانع): هەی هەی هەی

سۆفی: هوو هوو هوو هوو

٢- بزن: بابابا بەبا گوربە: میاو میاو میاو

ئەسپی سوارە: حی حی حی سەگەل: حو حو حو حوحوو

هێستر: لوشە لوشە لوش

٣- پەپوو: پەپوو پەپوو پەپو پەپوو پاسارییی: جیکە جیك

قالاو: قاقا قا قەقا مامر: قرتە قرتە قرت

جوجکە: جو جو جو جوجوو کۆتر: گوم گوم گوم گوم

کەڵەباب: عوعو عو عوعوو لەق لەق: لەق لەق لەق لەق

هێ هێ کەرە: هێ هێ هێ

٤- بۆق: قو قوقو قوقوو

(ب)- جۆشی مەنجەڵ: کولان (بلق بلق) زوڕنا: عاعا عاعە عا

دەهۆڵ: بەبوو بەبوو بەبوو شومشاڵ: هاژە هاژە هاژ

دەف: پەو پەو پەو پەو تاس: زڕ زڕ زڕ زڕۆ

عود: دی دی دی دی دی پیانۆ: دن دان دن دن

شاور: فڕ فڕ فڕ فڕ فڕ کەمانچە: جی جی جی جی جی

دەمانچە: تەق تەق تەق تەق تفەنگ: تو تو تو تتو

دەربڕینی ئەو جۆرە لاساییکردنەوانە خۆی لە خۆیدا باڵا دەستیی شاعیرمان نیشاندەدا کە کەسێکی شارەزاو لێزانە لەو بوارە، چونکە خودی لاساییکردنەوە هونەرێکی بەرز دەنوێنێ ئەگەر لاساییکەرەوە تێدا سەرکەوتوو بێت. سەرکەوتنی قانیع لەو دەقەیدا، بۆ ئەو خاڵانەی خوارەوە دەگەڕێنمەوە:

١- لەبەر ئەوەی قانیع منداڵی شار نەبووەو لە دەشت و دێیەکانی کوردستان گەورە بووە، شارەزاییەکی زۆرباشی هەبووە لە دەنگ و خاوەن دەنگەکان.

٢- وەك کەسێکی ئاگادارو ڕۆشنبیر، بەناوو دەنگی ئامرازەکانی مۆسیقا ئاشنا بووە.

٣- وەك شاعیرێکی بەئەزموون و لێزان، ورد بووە لە هەڵبژاردنی کەرەسەکانی شیعری سەرکەوتوو لە: ترپە و ئاواز و ئاهەنگ، وشە و سەرواکانیان، ڕەنگاوڕەنگی لە دەستنیشان کردنی دەنگ و دەنگەکان ..... تاد.

شیعری بێ نوختە

دیسان دەڵێ:

کاکــــە ســــەلامم لـــە هاودڵـــدارم لـە مـام و کـەس و گـەورە و سـەردارم
لــە دوای سلسـلەی دوعـا و سـەلامم هـاودڵ گـوێ گـرە، سـا لـە کـەلامم
ئەلحەمدوللـــە ئـــالا هــــەڵکرا مـــاوەی دەردی دڵ ئەمڕۆکــــە درا
سـوئال گـەر ئەکـەی لـە ملـك و مـاڵم لەســـەر مەرامــە حـــاڵ و ئـــەحواڵم
لاوی دڵ گــــەرمم ســـا دەی وەرە لام سەرکەوە کەم کەم، ڕوو لە ڕووی مەرام
ڕووکـەرە ڕاسـی داسـی ئـالای سـوور درەوکـە عـەدووی لار و هـار لـە دوور
ئەگـەر لـە مـامی لارم سـام ئەکـەی هەڵسـە، هەڕاکـە لـە مـەرام ئەگـەی

ئـەو هـەر عـەدووی ڕوح گـرۆی سـەلامە هـــەر لـــە درۆدا ســـەرداری عامـــە	
كاكـــە! ئـــەم ئـــالاّ مەرهـــەمی دەردە مەرهـــەمی لاوی دڵ ســـڕو ســـەردە	
هەركـەس لــە هــەرلا وڕو سەرسـامە ڕاكــا، ئـــەم (ئــالاّ) كۆگـــای مەرامـــە	

ل٣٠٢

سـەردەمانێك شـیعر تاكـە كـەناڵ بـووە بـۆ گەیانـدنی ئـەو پـەیامو نامانـەی میللـەت وشـیار دەكەنـەوە، قـانیعیش شـێوازی جۆربـەجۆری بـۆ ئـەم مەبەسـتە بـەكارهێناوەو یـەكێك لـەو شـێوازانە نووسینی شعری بێ نوختەیە.

كێشی ئەم شیعرە بڕگەو پەنجەی خۆماڵییە (٥ + ٥)، سەرواكەی جووت سەروایە. لەزمانی عەرەبیدا هەر پیتەك نوختەی نەبێ پێی دەڵێن: (موهمەلە) یا (عاتیل)[١٢] بۆیە هەر ئەوناوانە بەو جۆرە شیعرانە دەوترێن.

لە دیوانەكە و لە پەراوێزی ئەم شیعرەدا نووسراوە: (قانیع لـە سالّی " ١٩٤٧" ئـەم شیعرەی وەكـو نامەیـەك لـە مهابـادەوە ناردۆتـەوە بـۆ بێكەسـی هـاوڕێی، مـژدەی هـەڵكردنی ئـالاّی كۆمـاری مـەهابادی تیـاداوە). ئەمـە ئـەو زانیارییـەمان پـێ دەبەخشـێ، كـە ئـەم شیعرە و هونەرەكـەی بـۆ سـاڵی نـاوبراو دەگەڕێتـەوە. نووسـینی شـیعرێكی (١٠) دێـڕی و بـەو بۆنـە پیرۆزە، ئـەوە خـۆی لـە خۆیـدا: بەشـدارییەكی مەردانـەی گۆڕانكارییـەكانی كوردسـتان و ناوچـەكەن، شـیعرەكەش خـۆی یادگـارێكی دانسقەی ئەو ڕۆژانەیە.

بێخود دەڵێ:[٢٣]

بـۆ لالـەیی نوعمانـت، داغـدارە دڵ و جـەرگم داغـدارە دڵ و جـەرگم، بـۆ لالـەیی نوعمانـت

* * * *

بۆ سەروی خـەرامانت، وەك قومری ئەناڵێنم وەك قومری ئەناڵێنم، بۆ سـەروی خـەرامانت

ل١٦

ئەو شیعرە یازدە دێڕە، ئەم دوو دێڕە، ژمارە (٢، ٤)ی شیعرەكەن.

كێشی (هەزەجی هەشت هەنگاوی ئەخرەب)ـە

(مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن) ×٢

سەرواكەی ئاساییە و لە دەنگەكانی (انت) پێكهاتووە.

یاری عەلەمدارەكەم

دەشتی دەڵێ:[١٤]

یـــاری عەلەمدارەكـــەم، هاتـــەوە سەرشـــارەكەم هاتـــەوە سەرشـــارەكەم، یـــاری عەلەمدارەكـــەم
لازمــە ســـەر چـارەكەم، تــاكو ڕەقیـب دێتــەوە تــاكو ڕەقیـب دێتــەوە، لازمــە ســـەر چـارەكەم
زەهـری زولفـی یارەكـەم، وەسـڵە كـە ترياكـە بـێ وەسـڵە كـە ترياكـە بـێ، زەهـری زولفـی یارەكـەم
زیللـەتی شـەو تارەكـەم، حیكمەتـە بـۆ مـەنتیقم حیكمەتـە بـۆ مـەنتیقم، زیللـەتی شـەو تارەكـەم
ئـەی دڵـە پـڕ نارەكـەم، دوورە نـەجاتت ببـێ دوورە نـەجاتت ببـێ، ئـەی دڵـە پـڕ نارەكـەم

جـــەدوەلی پەرگارەكـــەم، تیغـــی دوو ئـــەبرۆ دەدا تیغـــی دوو ئـــەبرۆ دەدا، جـــەدوەلی پەرگارەكـــەم
خونچـــەیی گوڵنارەكـــەم، نـــاڵیی بولبـــول دەدا نـــاڵیی بولبـــول دەدا، خونچـــەیی گوڵنارەكـــەم
قـــەددی ســـنەودارەكەم، ئاســـكی كوردانەیـــە ئاســـكی كوردانەیـــە، قـــەددی ســـنەودارەكەم
قیمـەتی ئەشـعارەكەم، حەیفـە بـە دەشـتی نـەدەی حەیفـە بـە دەشـتی نـەدەی، قیمـەتی ئەشـعارەكەم

ل٤٢

شیعرەكەی دەشتی (٩) دێڕە و لەسەر كێشی (بەسیتی هەشت هەنگاوی مەتوی) دامەزراوە:

(مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن)×٢

سەرواكەی لەو دەنگانە پێكهاتووە (ارەكەم).

موخلیس دەڵێ:(١٥)

قوربـــان لـــە غـــەما فـــەوتام، فـــەوتام لـــە غـــەما قوربـــان زینـــدان بووەتـــە قەســـرم، قەســـرم بووەتـــە زینـــدان
تاكـــەی وەكـــو نـــەی نـــاڵین؟ نـــاڵین وەكـــو نـــەی تاكـــەی؟ هیجـــران بـــەخودا بەســـیە، بەســـیە بـــەخودا هیجـــران
بـــێ دەر لـــە دەرت كـــەوتووم، كـــەوتووم لـــە دەرت بـــێ دەر ئیحســـان چـــیە ســـابیكە، ســـابیكە چـــیە ئیحســـان
چـــارەم كـــە بكـــا وەســـڵە، وەســـڵە كـــە بكـــا چـــارەم دەرمـــان بـــە چ كـــەل نـــایێ، نـــایێ بـــە چ كـــەل دەرمـــان
گـــەورەی كـــەبڵێی هەرچـــەند، هەرچـــەند كـــەبڵێی گـــەورەی ســـوڵتان لـــە دەرت بەنـــدە، بەنـــدە لـــە دەرت ســـوڵتان
(نامـــت نـــبرد هـــركس، هـــركس نـــبرد نامـــت إیمـــان نـــبرد هـــركس، هـــركس نـــبرد إیمـــان)
(مـوخلیس) غـەرەزی وەسـڵە، وەسـڵە غـەرەزی مـوخلیس نیشان بدە پێی ڕووی خۆت، ڕووی خۆت بدە پێی نیشان

٤٨(*)

ئەم شیعرە لە (٧) دێڕ پێكهاتووە، دێڕی (٦) ی بەزمانی فارسییە.

كێشی ئەم شیعرە: (هەزەجی هەشت هەنگاوی ئەخرەبی موسەببەغ)ە:

(مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلان)×٢

سەرواكەی لەو دوو دەنگە (ا، ن) پێكهاتووە.

عەونی دەڵێ:(١٦)

یاری من

یـــاری مـــن نـــازداری مـــن خونچـــەیی گـــوڵزاری مـــن خونچـــەیی گـــوڵزاری مـــن، یـــاری مـــن نـــازداری مـــن
شـــەمع و شـــەوی تـــاری مـــن، كوڵمـــە و زوڵفـــی تـــووە كوڵمـــە وو زوڵفـــی تـــووە، شـــەمع و شـــەوی تـــاری مـــن
مـــاهی دە و چـــواری مـــن ڕەونـــەقی ئـــەنجوم دەبـــا ڕەونـــەقی ئـــەنجوم دەبـــا، مـــاهی دە و چـــواری مـــن
دەفتـــەری ئەشـــعاری مـــن، تەعنـــە لـــە حـــافز دەدا تەعنـــە لـــە حـــافز دەدا، دەفتـــەری ئەشـــعاری مـــن!

لـــەو دڵـــی بێمـــاری مـــن، خەنجـــەری موژگـــانی تـــۆ خەنجـــەری موژگـــانی تـــۆ، لـــەو دڵـــی بێمـــاری مـــن
بەســـیە توخـــوا یـــاری مـــن، میحنـــەت و جـــەور و جـــەفا میحنـــەت و جـــەور و جـــەفا، بەســـیە توخـــوا یـــاری مـــن
ئـــەو بتـــی فـــەرخاری مـــن ســـەجدە بـــە (عـــەونی) دەبـــا ســـەجدە بـــە (عـــەونی) دەبـــا، ئـــەو بتـــی فـــەرخاری مـــن

ل١٦٦

ئەم شیعرەی عەونیش (٧) دێڕە و هەمان شت، لەسەر كێشی (بەسیتی هەشت هەنگاوی مەتوی) دامەزراوە:

(مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن)×٢

سەرواكەی: شیعرەكە مورەددەفە واتە: پاش سەروای هەیە كە وشەی (من) ـە،

سەرواكەشـی ئـەو دەنگانـەن (ا، ر، ی) هـەمووی (ا، ر، ی + مـن) شـاعیرەكانمان: بێخـود، دەشـتی، موخلیس و عەونی هەر چواریان، بە یەك هونەری شیعری بەشداری لە جۆرێك لەو هونەرانە دەكەن. هەرچـەندە بە تەمـەن هەندێكیان لـە هەنـدێكیان گـەورەترن، بـەڵام دەتـوانین بڵـێین، هـەر چـواریان لـە قۆنـاغێكی ژیانیـان چـەندان سـاڵ، پێكـەوە لەگـەڵ یـەكتری هاوبـەش بـوون. دیسـان، هەرلەبـەر ئـەوەی شیعرەكان، مێژووی دانان و بڵاوكردنەوەكانیان تۆمار نەكراوە نازانین كامـە شـاعیر، لـە نووسـینی ئـەم هونەرە شیعرییە پێشەنگ و دەستپێشخەر بووە.

ئەم جۆرە شیعرانەو هونەرەكانی لە ڕەوانبێژیی عەرەبی بە (التبدیل)[١٧] یا (العكس و التبدیل)[١٨] ناوی هاتووە (عادات السادات، سادات العادات)[١٩]. ئەم هونـەرە لـە قورئـانی پیرۆزیش زۆر هـاتووە و سەرچاوەكان نموونەكانیان نیشانداوە: (یُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَیِّتِ (*) ویُخْرِجُ الْمَیِّتَ مِنَ الْحَيِّ)[٢٠].

دڵزار دەڵێ:[٢١]

ئەی نیگارا

شیعری سەروا چوارگۆشەیی

بێ قەرارم ئەی نیگارا	ئەی نیگارا خۆت ئەزانی	مەرحەمەت كە من لە عشقت	من نەماوم دڵ سووتاوم
مەرحەمەت كە من نەماوم	من لە عشقت دڵ سووتاوم	شێت و شەیدام تێك شكاوم	تێك شكاوم نوری چاوم

ل١٨٧

كێشی ئەم مورەببەعە (ڕەمەلی هەشت هەنگاویی تەواوە):

(فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن)×٢

مورەببەع: (چوارگۆشە) شاعیر چوار دێڕ یا چوار نیوە دێڕ دەڵێ، چ بە ستوونی یا بەئاسۆیی بخوێندرێتەوە وەكو یەك وایە:[٢٢]

فـــؤادي سباهُ	ســـباهُ بقدٍ	غـــزالٌ كغصنٍ	ربـــیب رطیب
غزالٌ ربیب	كغصنٍ رطیب	جناه عجیب	عجیب حبیب

٣- ئەنجام

پاش خوێندنەوەو لێوردبوونەوەی ئەم باسە، بەم ئەنجامانە دەگەین و لەو خاڵانەی خوارەوە چڕ کراونەتەوە:

١- شیعرەکانی ئەو باسە، تایبەتمەندی داهێنان و هونەری بەرزیان تێدایە، بە دەلیلی ئەوەی نالی پێشەنگ و دەستپێشخەری ڕێچکەی جۆرێکی ئەم داهێنانەیە.

٢- بە باسکردن لەو جۆرە شیعرانە، پانتایی هونەری شیعری کوردیمان فراوانتر دەبێ، لەبەر ئەوەی ناوو ناونیشانی تر بۆ هونەرەکانی شیعری کوردیمان زیاد دەبێ.

٣- ئەم باسە گرنگییەکی تایبەتی بە کێش و سەرواداوە، دەسنیشان کردنی کێش و قالبە شیعرییەکان (بە سەرکەوتوویی) ئاوازو ئاهەنگ و ترپەکان بە گوێگرو خوێنەر زیاتر ئاشنا دەکەن. نموونەی شیعرەکان لە هەردوو جۆری کێشی شیعریی کوردیی (عەرووز، بڕگەو پەنجەی نەتەوەیی) لەخۆگرتووە.

٤- ئەم باسە ئەوەش ئاشکرا دەکا، کە شیعرەکانمان کاریگەرییان بەسەرییەکەوە هەبووە لە (جۆری هونەرەکان، شێوازی داڕشتن، کێش و قالبی شیعرەکان).

٥- بە خوێندنەوەو سەرنجدانی شیعرەکان، بە ئاسانی سەرکەوتوویی شاعیرەکان ئاشکراو دیار دەکەوێ، بە هەبوونی ئەو مەرجانەی دەقێك سەرکەوتوو دەکا، (زیاد لە داهێنانی دووەم).

٦- هەندێ لەم هونەرە شیعرییە تازانەی نێو ئەم باسە (جگە لە شیعرەکەی نالی) کاریگەری هونەری و داهێنانی ئەو شێوازەیان لە (عەرەبی، فارسی) یەوە بەسەریانەوە دیارە.

٧- شاعیرەکانمان توانیویانە و ئەو بەهرەیەیان هەبووە، بتوانن لەگەڵ پێشکەوتن و گۆڕانکارییەکانی دنیای شیعری کوردی بن و کاری بۆ بکەن و لێی دانەبڕێن.

پەراوێزەکان

(*) جزیری (دیوان)، هەژار شەرحی لێکردوە، چاپی یەکەم، سروش، تەهران، ١٣٦١، ل٥٦٢، ٥٧٤.

(١) نالی (دیوان)، ساغکردنەوەی مارف خەزنەدار، چاپی دووەم، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر، ٢٠٠٨، ل١٢٥.

(٢) مارف خەزنەدار (دکتۆر)، مێژووی ئەدەبی کوردی، بەرگی سێیەم، چاپی یەکەم، دەزگایی چاپ و بڵاوکرنەوەی ئاراس، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر، ٢٠٠٢، ل١١٠.

(٣) نالی (دیوان)، لێکۆڵینەوە و لێکدانەوەی مەلا عبدالکریمی مدرس و فاتح عبدالکریم، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا، ١٩٧٦، ل٤٠١.

(*) مەسەلەیێکی کوردەوارییە.

(٤) مارف خەزنەدار (دکتۆر)، مێژووی ئەدەبی کوردی، بەرگی سێیەم، ل١١٠.

(٥) عەزیز گەردی، کێشی کلاسیکی کوردی، سلێمانی، ٢٠٠٣، ل٧٦٣.

(٦) مەولەوی (دیوان)، لێکۆڵینەوەی مەلا عەبدولکەریمی مودەریس، چاپخانەی (النجاح)، بەغدا، ١٩٦١.

(٧) بێخود (دیوان)، کۆکردنەوە و لەسەر نووسینی محمدی مەلا کەریم، چاپخانەی (سلمان الاعظمي)، بەغدا، ١٩٧٠، ل١٤٧.

(٨) عەزیز گەردی، کێشی کلاسیکی کوردی، سلێمانی، ٢٠٠٣، ل٧٦٣.

(٩) قانع (دیوان)، بورهان قانیع کۆی کردۆتەوە و چاپی کردووە، چاپخانەی زانکۆی سلێمانی، ١٩٧٩، ل٣١.

(١٠) هەرشەمی، دەستە گوڵ، (طبع في شركة الخنساء للطباعة المحدودة – بغداد)، ل٤٨.

(*) تەفعیلەی سێیەم ئەگەر (فَـعـِلا) با دەبوو بە مەحزووف، خۆی مەقسوورەو دیارە هەڵەی چاپە.

(١١) قانع (دیوان)، بورهان قانیع کۆی کردۆتەوە و چاپی کردووە، چاپخانەی زانکۆی سلێمانی، ١٩٧٩، ل١٦٩.

(١٢) فواز الشعّار، الادب العربي، الطبعة الاولى، دار الجبل، بيروت، ١٩٩٩، ص٦٤.

(١٣) بێخود (دیوان)، کۆکردنەوە و لەسەر نووسینی محمدی مەلا کەریم، چاپخانەی (سلمان الاعظمي)، بەغدا، ١٩٧٠، ل١٦.

(١٤) دەشتی (خدر ئەحمەد عەبدوڵڵا) (دیوان)، شیکردنەوە و لێکدانەوەی ئەحمەد دەشتی،چاپی یەکەم، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری، هەولێر، ٢٠٠٣، ل٢٤٣.

(١٥) موخلیس (بەشێك لە دیوان)، لێکدانەوە و ساغکردنەوەی د. ئیبراهیم ئەحمەد شوان، چاپی یەکەم، لە بڵاوکراوەکانی ئەکادیمیای کوردی، هەولێر، ٢٠١٠، ل٤٨.

(*) لەو سەرچاوەیە، تەنیا یەك دێر، بەلەت لەت کراوی، لە ژێر ناوی: خوێندنەوەی پێچەوانە نیشاندراوە. بۆ ئەم باسە تەکلیفم لە مامۆستای بەڕێز: پ. د. ئیبراهیم ئەحمەد شوان کرد غەزەلەکەم بەتەواوی لە بەردەست بێت، بەسوپاسەوە، بەپیر دەنگمەوە هات، دووبارە سوپاسی دەکەمەوە.

(١٦) عەونی (دیوان)، لە سەر ئەركی فەرهاد عەونی چاپكراوە ......، چاپی دووەم، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، هەولێر، ٢٠١١، ل١٦٦.
(١٧) احمد مطلوب (الدكتور)، معجم المصطلحات البلاغية وتطورها، الجزء الثاني، مطبعة المجمع العلمي العراقي، ١٩٨٦، ص١٦.
(١٨) الخطيب القزويني، الايضاح، الجزء الثاني، بلا، ص٣٥١.
(١٩) هەمان سەرچاوە و لاپەڕە.
(٢٠) هەمان سەرچاوە و لاپەڕە.
(٢١) دڵزار (دیوان)، پێداچوونەوەی ئازاد دڵزار، چاپی دووەم، بەڕێوەبەرایەتیی گشتی چاپ و بڵاوكردنەوە، بەڕێوەبەرایەتیی چاپخانەی ڕۆشنبیری، هەولێر، ٢٠٠٦، ل١٨٧.
(٢٢) إسعاد عبدالهادي قنديل (دكتورة)، فنون الشعر الفارسي، الطبعة الاولى، ١٩٧٥، ص٣٢٦.

سەرچاوەكان

*- دیوانەكان:
(١) بێخود (دیوان)، كۆكردنەوە و لەسەر نووسینی محمدی مەلا كەریم، چاپخانەی (سلمان الاعظمی)، بەغدا، ١٩٧٠.
(٢) جزیری (دیوان)، هەژار شەرحی لێكردوە، چاپی یەكەم، سروش، تەهران، ١٣٦١، ل٥٦٢، ٥٧٤.
(٣) دەشتی (خدر ئەحمەد عەبدوڵڵا) (دیوان)، شیكردنەوە و لێكدانەوەی ئەحمەد دەشتی، چاپی یەكەم، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری، هەولێر، ٢٠٠٣.
(٤) دڵزار (دیوان)، پێداچوونەوەی ئازاد دڵزار، چاپی دووەم، بەڕێوەبەرایەتیی گشتی چاپ و بڵاوكردنەوە، بەڕێوەبەرایەتیی چاپخانەی ڕۆشنبیری، هەولێر، ٢٠٠٦.
(٥) عەونی (دیوان)، لە سەر ئەركی فەرهاد عەونی چاپكراوە ......، چاپی دووەم، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، هەولێر، ٢٠١١، ل١٦٦.
(٦) قانع (دیوان)، بورهان قانیع كۆی كردۆتەوە و چاپی كردووە، چاپخانەی زانكۆی سلێمانی، ١٩٧٩.
(٧) مەولەوی (دیوان)، لێكۆڵینەوەی مەلا عەبدولكەریمی مودەریس، چاپخانەی (النجاح)، بەغدا، ١٩٦١.
(٨) موخلیس (بەشێك لە دیوان)، لێكدانەوە و ساغكردنەوەی د. ئیبراهیم ئەحمەد شوان، چاپی یەكەم، لە بڵاوكراوەكانی ئەكادیمیای كوردی، هەولێر، ٢٠١٠.
(٩) نالی (دیوان)، ساغكردنەوەی مارف خەزنەدار، چاپی دووەم، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر، ٢٠٠٨.
(١٠) نالی (دیوان)، لێكۆڵینەوە و لێكدانەوەی مەلا عبدالكریمی مدرس و فاتح عبدالكریم، چاپخانەی كۆڕی زانیاری كورد، بەغدا، ١٩٧٦.
(١١) هەرشەمی، دەستە گوڵ، (طبع في شركة الخنساء للطباعة المحدودة – بغداد)، ل٤٧.
*- كتێب بە كوردی:
(١٢) عەزیز گەردی، ڕابەری كێشی كلاسیكی كوردی، سلێمانی، ٢٠٠٣.
(١٣) مارف خەزنەدار (دكتۆر)، مێژووی ئەدەبی كوردی، بەرگی سێیەم، چاپی یەكەم، دەزگایی چاپ و بڵاوكرنەوەی ئاراس، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر، ٢٠٠٣.

*- كتێب بە عەرەبی:
(١٤) احمد مطلوب (الدكتور)، معجم المصطلحات البلاغية وتطورها، الجزء الثاني، مطبعة المجمع العلمي العراقي، ١٩٨٦.
(١٥) الخطيب القزويني، الايضاح، الجزء الثاني، بلا.
(١٦) فواز الشعّار، الادب العربي، الطبعة الاولى، دار الجبل، بيروت، ١٩٩٩.
*- كتێب بە فارسی:
(١٧) إسعاد عبدالهادي قنديل (دكتورة)، فنون الشعر الفارسي، الطبعة الاولى، ١٩٧٥.

خلاصة

يُعنَى هذا البحث الموسوم بـ(الأشعار المشتملة على أكثر من إبداع) بموضوع جديد في عالم شعرنا الكردي، وهو موضوع لم يَحْظَ إلى الآن بالكتابة عنه والبحث فيه، وقد عُنِيَ هذا البحث بنماذج شعرية لتسعة شعراء، نشَرَ كُلٌّ منهم نتاجه الشعري في عصره (لدينا شعراء قدّموا في هذا المجال الفني نتاجاً أكثر، فاخْتِيرَتْ لهم نماذج أكثر).

إنّ كتابة الشعر (إذا كان شعراً حقّاً) تشتمل في نفسها على كثير من الإبداع، وإذا كان الشاعر ذا مقدرة أدبية وسليقة شعرية عاليتين، استطاع أن يُقدِّم في أعماله أكثرَ من فن وأكثر من إبداع، والشاعر الموهوب هو الذي يقدر على منح الخلود لأعماله من خلال مواد الشعر العادية (اللغة + التجربة).

لقد كان الشعراء، في أشعارهم التي شكّلت مادة هذا البحث، يرسمون الخطط ويصوغون التصاميم مسبقاً، كي يُكملوا أعمالَهم بخُطى مدروسة، ويُظهروها إلى الوجود سالمة من القُصُور والخَلَل، وليُثْبِتُوا جودَةَ صناعتهم وأناقَتها.

كان شعراؤنا طَموحِين دائماً لإضافة بضع باقات من الوَرْدِ إلى إكْليل الشعر الكردي، وحريصين على تطوير فنون هذا الشعر، في سبيل أن يقتربوا بأعمالهم من الإبداع.

Abstract

The study entitled (the poems with more than one invention) is a new subject in the world of Kurdish poetry; it has not been tackled so far. The poetic samples of (9) poets have been exemplified; who have published their own products their own time (there are poets who have worked longer than others in this artistic area, hence more of his samples are mentioned).

Writing poems, if considered to be a poem, is an art full of inventions. If a poet has the ability and proficiency, he can present more than one art and invention in his works. It is this ability and proficiency that can make a successful poet give immortality to his works by simple and ordinary ingredients (words and experience).

For the poetic samples of this study, the poets have designed and planned before-hand, so as to abide by that design and plan, give birth to a concise and flawless work and show their own proficiency.

Our poets have always been trying to enrich the stock of Kurdish poetry and promote poetic excellence to get closer to the inventions.